

AlanNotları

Etnomüzikoloji Dergisi
Ethnomusicology Journal
 Yıl / Year: 5 • Sayı / Issue: 1
 (2022)

Yunanistan Gezilerinden Mübadil Anıları*

Necdet KURT**

Bu çalışma 2013 yılında Yunanistan'da yaptığım derleme gezilerinde, mübadillerin ikinci ve üçüncü kuşak torunlarından derlenen anılardan oluşturmaktadır. Yunanistan'da ve Yunan adalarında yapmış olduğum saha çalışmaları esnasında mübadillerle yaşadığım ve buraya bazılarını aktardığım paylaşımları konu alan ve Mübadilenin 100. Yılı nedeniyle kaleme alınmış bir yazısıdır.

Alana gidişime uzanan süreç özetlemek isterim. 1995 yılından itibaren Didim'de yapılmaya başlanan ve her yıl 1-3 Eylül arası tekrarlanan Uluslararası Barış Şenlikleri'ne birçok ülkenin yanı sıra, Yunan adalarından ve Atina, Selanik, Kavala gibi şehirlerden birçok katılımcı gelmektedir. Bu katılımcıların çok büyük kısmı 1923-30 arası yapılan mübadele ile Didim'den giden mübadillerin torunlarından oluşmaktadır. Ben de 1996 yılından itibaren yaklaşık on beş yıl bu şenlikler kapsamında hem birtakım komitelerde yer aldım ve hem de neredeyse her yıl konserler verdim.

Bu etkinliklerin ilk başladığı yıllarda birçok Yunan sanatçı ile dostluklarımız oluştu. Bunlardan, Samos, diğer adıyla Sisam adasında yaşayan ve şenlikler için Didim'de bulunan buzuki sanatçısı, aynı zamanda Fizik Öğretmeni olan "Antonis (Adonis) Archontoulis" İzmir'den bir bağlama satın almış ve kendisine bağlama öğretmemi istemişti. Zaten müzikal alt yapısı vardı ve buzukiden dolayı bağlamaya alışması kolay olacaktı. Ancak o Türkçe bilmiyor, ben de Yunanca bilmiyordum. O iyi derecede İngilizce konuşuyordu ama benim İngilizcem yok denecek kadar azdı. Buna rağmen hal ve hareketlerimizle anlaşabiliyorduk. Yaklaşık on-on beş gün bağlama dersleri verdikten sonra hatırı sayılır şekilde belli bir seviyeye ulaştı. Fakat ilginç olan şuydu; Antonis bu dersler sırasında geçtiğimiz eserlerin makam adlarını biliyor, özellikle Neşet Ertaş veya Uzun İnce Bir Yoldayım gibi Âşık Veysel türkülerini çalar-ken kısık bir sesle mırıldanıyordu. Meğer daha önceden onların CD'lerini dinleyerek birçok türküyü ezberlemişti, bunu öğrenince de çok şaşırılmıştım doğrusu. Derslere

* Makale Geliş Tarihi: 10 Mayıs 2023 Makale Kabul Tarihi: 20 Haziran 2023

** Halkbilim Uzmanı- Araştırmacı Yazar, egecaddesi@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9514-567X>

başladığımız ilk günden beri yanında 17-18 yaşlarında, çok iyi bir müzisyen olan Vasilis Sarandou adlı genç bir kemancı vardı. O da, ne Türkçe, ne de İngilizce biliyordu ama makam adlarını biliyor ve hem o dönemdeki hem de eski Türk sanatçılarının birçoğunun adlarını ezbere biliyordu. Bu durum önce bana garip gelse de kısa bir süre sonra sıradan gelmeye başlamıştı. Birkaç gün sonra aramızdaki dostluk bağı daha da güçlenmişti. Artık bazı akşamlar keman, buzuki, bağlama birlikte meşk ediyor, birlikte şarkı türkü söylüyorduk. Daha önceden ezberledikleri şarkılara, türkülere Türkçe eşlik ediyorlardı. Bazen iletişimde güçlük çektiğimiz olursa İngilizceyi iyi konuşan bir arkadaşımı çağırıyor bize yardımcı olmasını istiyordum. Yine öyle bir anda yardım için çağırdığım arkadaşımın makamlarla ilgili merak ettiğim şeyleri Adonis'e sormasını istediğimde, aldığı cevap daha da şaşırtıcı olmuştu. Makam adlarının kendi yaşadıkları Samos adasında da aynı şekilde kullanıldığını, hatta birçok eserin Anadolu'daki adlarla icra edildiklerini söyledi. Sonuçta 400 yıldan fazla bir süre Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamışlardı ve benzer bir takım sonuçların olması doğaldı. Fakat bu süreçte yaşadıklarım, ben de merak uyandırmış ve Yunanistan'da araştırma yapmam şart olmuştu.

Görsel 1. Necdet Kurt- Antonis Archontouli - Samos Adası 2014

Barış şenlikleri için gelen misafirlerimizin çok büyük kısmı şenlikler bittikten hemen sonra memleketlerine döndüler. Bağlama dersi için biraz daha fazla kalan Adonis ve Vasilis ise Eylül ayının sonlarına doğru memleketlerine döndüler. Ben de havalalar daha fazla soğumadan Samos adasına gitmek istiyordum. Vize, Feribot vs. gibi işleri hallettikten sonra Ekim ayının ortalarına doğru Samos'a gittim. Adonis'in beni limanda karşılarken gözlerindeki mutluluğa şahit olmuşum. Aynı günün akşamı adanın en büyük şehri olan Vathi'de bir müzik okulunun açılışı varmış ve Adonis de oraya davetliymiş. Doğal olarak birlikte gittik. Bu arada oradaki açılışa Kuşadası'ndan da gelen birçok Türk vardı. Onlarla da Feribotta tanışmıştım ancak bu etkinlik için adaya geldiklerini bilmiyordum. Meğer müzik okulunu açan kişiler sık sık Kuşadası'na gidip geliyorlarmış ve çok sayıda Türk dostları varmış. Bunlardan biri de yıllar öncesinden tanıdığım, feribotta tesadüfen karşılaştığım aynı memleketlim,

hatta soyadımızın da aynı olduğu turizmci işadami Salman Kurt idi. İyi derecede İngilizce konuşan ve oldukça sempatik, hatta halk arasında “her taşın altından çıkar” diye tarif edilen hiperaktif birisiydi. Üstelik sahnede hem İngilizce hem de Türkçe sunuculuk yapıyordu. Gelirken feribotta sohbet etmiştik ve Adonis’den de söz etmiştim. Sırayla birkaç sanatçı sahneye çıktuktan sonra mikrofonu eline aldı ve hem Türkçe hem de İngilizce Adonis ve beni anons ederek sahneye davet etti. Bu sürpriz karşısında ne yapacağımı şaşırsam da sahneye yürüdük. Adonisle birbirimize bakıyor ama konuşamıyorduk. Yine Salman Bey devreye girerek “Abiii ikiniz birden çalıp söyleyeceksiniz haa” demez mi. Adonis’in sazı yanındaydı ama benim sazım Türkiye’deydi. Orada hazır bir saz varmış, birkaç dakika içerisinde sahne ayarlandı, akortlar tamamlandı ama daha ne yapacağımıza karar veremedi, birden bire kendimizi sahnede bağlama çalarken bulduk. Adonis’le daha önce çalıştığımız eserleri çalıyor, mümkün olursa birlikte söylüyorduk. Oradakiler bu durumu pek sevmiş olmalıydı ki her eserden sonra bir alkış tufanı kopuyor, bir takım nidalar atılıyordu. Birkaç türküden sonra sahneden indik, özellikle Adonis’in bağlama çalıp Türkçe türküler söylemesi ilgi odağı olmuştu. Sunucu Salman Bey ise oradaki konuklara İngilizce olarak “sizin için özel olarak Türkiye’den kuzenimi getirdim” şeklinde espriler yapıyor, bana da tercüme ediyordu. Bu vesileyle oradaki birçok müzisyenle de tanışmış oldum. Hazır tercüman da bulmuşken yerli müzisyenlere durmadan sorular soruyor ve aldığım cevaplara şaşıırıyordum. Özellikle Samos adasındaki müzisyenler Türk müziğine çok ilgiliydiler. Ve kısa bir süre sonra da onlar beni soru yağmuruna tutmaya başlamışlardı. Bildiğim şeyleri cevaplıyor, bilemediklerimi de aklımın bir kenarına not ediyordum. Yunanistan ve Yunan dostlarla ilk diyalog böyle başlamıştı. Daha sonraları her yıl, en az bir kere, bazen de iki kere Yunan adalarına gidiyordum. Samos, Kos, Sakız, Midilli, Rodos adalarına ve Atina, Selanik, Kavala, Dimetoka, Gümülcine ve buralardaki küçük mübadil yerleşkelerine seyahatlerim olmuştu. Bunların birçoğu tamamen turistik amaçlı olsa da müzikle ilgili bir takım araştırmalar yapıyor, notlar alıyordum. İlerleyen yıllarda Adonis’le birlikte Didim barış şenliklerinde birkaç kez daha sahneye çıktık.

Görsel 2. Bora Kurt- Necdet Kurt- Antonis Archontouli- Siderhs Papageorgiou.
Samos Adası 2015.

2013 yılı Kasım ayının ortalarına doğru Didim'den Turizm işletmecisi arkadaşım Mustafa Şentürk ile Yunanistan'a bir gezi yapmaya karar verdik. Önce Atina'ya gidecektik, oradan da Kavala'ya ve Didim'den giden mübadillerin kurdukları Neo Geron-das köyüne gitmek istiyorduk. Kavala'da barış şenliklerinden tanıdığımız dostumuz Takis Kritikou ve eşi Wiki vardı (Τάκης Κρητικού - Βίκη Κρητικού). Takis ileri yaşına rağmen Türkçe öğreniyor, bizimle iletişime yetecek kadar da konuşuyordu. Yine yol arkadaşım Mustafa'nın diğer dostları vardı ve onları da ziyaret etmek istiyorduk. Uçak ve Atina'daki otel rezervasyonu gibi gerekli şeyleri ayarladıktan sonra yola revan olduk. İzmir'den yaklaşık 45 dakikalık bir uçuşla Atina Havaalanına inmiştik. Şehir merkezi buradan biraz uzaktaydı. Yılın yarısını Atina'da, diğer yarısını ise Girit'te geçiren mübadil torunu adı Kostas Hacifotenos (Κωστής Χατζηφωτεινός) olan şair ve yazar bir dostumuz vardı. Mustafa ile daha önce telefonlaşmış, Mustafa'nın "lütfen zahmet etme" ısrarına karşılık, havaalanından bizi alacağını söylemişti.

Pasaport kontrolden geçip havaalanı çıkışına doğru yöneldiğimizde Kostas'ı karşımızda buluverdik. O güler yüzü ve davudi sesi ile kolları açmış bize hem Türkçe, hem Yunanca "Hoşgeldiniz" diye sesleniyordu. O da birkaç kelime dışında Türkçe bilmiyordu, ancak o gün şunu anladım ki samimiyetle ve gönül bağıyla kurulan diyaloglarda, lisan bir şekilde halloluyordu. Şehre geçtiğimizde rezervasyon yaptığımız otelin adresini söyleyerek valizlerimizi bırakmak istediğimizi söylediğimizde, kendisinin bir otelden yer ayırttığını ve orada kalacağımızı söyledi. Şaşırılmış olsak da eski rezervasyonumuzu iptal edip onun yer ayırttığı otele gittik. Meğer Atina'nın en güzel oteli buraymış ve bizim konaklama ücretimizi de biz gelmeden ödemiş. Tabi, hem şaşkınlık hem de biraz mahcubiyetle neden böyle yaptığını sordüğümüzde ise bize gülerken " ee siz de Türkiye'de böyle yapıyorsunuz, bunda ne var ki" diyerek cevap verdi. Biraz mahcubiyet hissetsek de çaresiz, yapacak bir şeyimiz yoktu. Kostas o gün bizi birçok yere götürdü ve çok güzel ağırladı. Hatta gittiğimiz restoranın bulunduğu sokağın adı, "Kordelya" yani Karşıyaka sokağıydı.

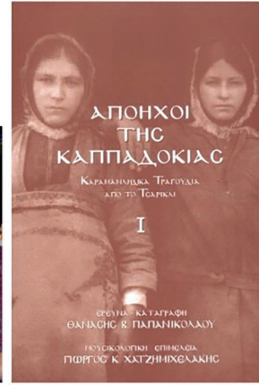

Görsel 3. Kostas Hacifotenos – Necdet Kurt. Kordelya Sokağı – Atina

Bu arada daha önce sosyal medya üzerinden tanış olduğumuz, Türkçeyi oldukça iyi konuşan, Roma Üniversitesi “LA SAPIENZA”, Lettere e Filosofia Fakültesinde Yunan ve Türk Dilleri ve Edebiyatları Türkoloji eğitim almış, dedeleri Niğde’ye bağlı Çarıklı köyünden göçmüş olan Thanasis Papanikolaou (Θανάσης Παπανικολάου) adlı bir arkadaşımız vardı. Henüz hiç yüz yüze görüşmemiştik. Ona, Atina’ya geleceğimizi ve tanışmak istediğimizi söylemiştik. Thanasis de akşam kaldığımız otele geldi ve son derece güzel bir sohbetimiz oldu. Ondaki “Anadolu” özlemi bizi çok duygulandırmıştı. Kendisi lise öğrencisiyken babaannesinin söylediği Türkçe türküleri teybe kaydederek bunları daha sonra “Kapadokya’dan Yankılar-Çarıklı Rum Ezgileri” adıyla kitap ve CD haline getirmişti. Aynı akşam, iç kapağındaki oldukça geniş Türkçe açıklamalar olan bu değerli çalışmasından bize de birer tane armağan etti. O gün tam anlamıyla muhteşem bir gün geçirmiştik.

Görsel 4. Mustafa Şentürk- Thanasis Papanikolaou- Necdet Kurt, Atina 2013

Görsel 5. Thanasis Papanikolaou'nun Yayınladığı Kapadokya'dan Yankılar-Çarıklı Rum Ezgileri Adlı Kitap

Ertesi gün sabah Kostas otele geldiğinde ona Kavala'ya gitmek istediğimizi ve araç kiralamak istediğimizi söyledikimizde ise bizi daha çok şaşırtmıştı. Orada görmek istediğimiz dostlarımız Takis ve Wiki'nin kendisinin akrabası olduğunu biliyorduk. Kendisinin de onları görmek istediğini ve bu nedenle bizi kendisinin götürceğini söyledi. Her ne kadar şaşkınlığımızı gizlemeye çalışsak da onun asıl hedefinin bize yarenlik etmek olduğu belliydi. İşi gücü vardır diye huzursuzluk duysak da dostumuz bizimle olmaktan dolayı çok mutluydu. Yolda, daha sonraları birçoğunu ziyaret ettiğimiz yerleşim yerlerinin tabelaları dikkatimizi çekiyordu. Gelen mübaddiller kurdukları yeni yerleşkelere Anadolu'daki yaşadıkları yerlerin adlarını koymuşlar, birçoğunun başına da yeni anlamına gelen "Neo" ifadesi koymuşlardı. Bu, hem köklerinden kopmama konusunda bir hareket, hem de Anadolu'daki kimliklerinin bir temsili idi.

Görsel 6. Niksar'dan Gidenlerin Kurdukları Neokessaria

Görsel 7. Kozan'dan Gidenlerin Kurduğu Kozani Yol Tabelası Resim

Mübadillerin konuştukları dil, gelenek görenekleri, müzikleri, kısacası sadece mensup oldukları din dışında tüm sosyal gerçeklikleri Yunanistan'da yaşayanlardan farklıydı. Bu nedenle daha sonraları tanıştığımız birçok mübadil torunu, "Dedelerimize, çocukken Türkiye'de oyun oynadıkları arkadaşları onlara Urum tohumu derler imiş, biz de çocukken de buradakiler bize Türk tohumu diyordu, biz de bunu ağnamadık gitti, biz Türk'müyüz, Urum mu?" şeklinde serzenişlerde bulunmuşlardı. Öyle anlaşılıyor ki hem Anadolu'da hem de Yunanistan'da mübadillerin her zaman bir kimlik sorunu vardı. Aslında bu durum günümüzde tüm dünyanın sorunlarından olan ötekileştirme ve göçmenlik kimliği ile ortaya çıkan bir sorundu.

Birçok mübadil yerleşkesinin yanından ya da içinden geçerek akşamüzerine doğru Kavala'ya ulaştık, ancak gitmek istediğimiz yer Kavala'nın karşısındaki Thassos adası idi. Hareket etmesine bir saat gibi bir zaman kala adaya giden son feribotu yakalamıştık. Vapur iskelesi Keramoti adlı bir köydeydi. Feribotun kalmasını beklerken limandaki bir kahvehanenin önüne oturup hem kendi aramızda espriler yapıyor, hem de etrafı gözlemliyorduk. Türkçe konuştuğumuzu duyan yandaki seyyar manav yanımıza yanaşıp; Türk müsünüz? Diye sorunca, biraz da şaşkınlıkla "evet" deyiverdik. Nerelisiniz diye sordu, ardından da adının Rüstem, kendisinin buralı olduğunu ve bize çay kahve ikram etmek istediğini söyledi. Çok mutlu olmuştuk. Kavala civarında birçok Türk köyünün olduğundan söz etti. Feribot saatine kadar Rüstem Bey'le çok keyifli bir sohbetimiz oldu. Feribot saati gelince vedalaşıp ayrıldık.

Görsel 8. Mustafa Şentürk- Manav Rüstem Bey- Kostas Hacıfotenos, Keramoti Limanı

Yaklaşık yarım saatlik bir feribot yolculuğundan sonra adaya ulaştık. Takis ve Wiki bizim geleceğimizi biliyorlardı. Hatta komşularına da Türkiye’den misafirimiz gelecek diye söylemişlerdi. Biraz hoşbeşten sonra çevredeki komşulardan birkaç aile kısa aralıklar ve ellerine küçük birer armağanla bize hoş geldin ziyaretine geldiler. Bu duruma çok şaşırılmıştım. Eskiden bizim oralarda da uzaktan bir misafir geldiğinde, komşular veya yakınları küçük birer armağanla “hoş geldin” ziyaretine giderlerdi. Anadolu’da neredeyse kaybolan bir geleneği burada görüyordum. Komşuların kimisi eline küçük bir kavanoz gül reçeli almış, kimisi küçük bir şişe içki almıştı. Hiç birisi Türkçe bilmiyordu ama Takis anlayacak kadar Türkçe konuşuyordu ve o bize tercümanlık yapıyordu. Gelenlerin hepsi de genç insanlardı. Ortalama yaşları kırk elli arasıydı. Hepsi de eşleriyle gelmişlerdi. Komşulardan biri de elindeki hediyenin yanında bir darbuka getirmişti. Öyle anlaşılıyordu ki Takis komşularına benim müzikle uğraştığımı ve yanımda bağlama olduğunu söylemişti.

Kısa bir muhabbetten sonra Takis ve gelen konuklar bağlama çalmamı istediler. Henüz birkaç eser çalmıştık ki evin dış kapısı açıldı, elinde kocaman boncukları olan bir respihle Mustafa Keser’e benzeyen bir adam, külhanbeyi vari içeri girdi ve yüksek bir ses tonuyla, “hangıgız Türksüzüz (hanginiz Türk’sünüz)” diyerek sordu. Musatafa ve ben, sanki bizden başka Türk varmış gibi koşullanmış bir şekilde, “biz Türk’üz” demiş bulunduk. Hemen bunun akabinde ona söylenerek bir hanım içeri girdi, ses tonundan anlaşıldığı kadarıyla beyefendiyi frenlemeye çalışıyordu. Hanımın gergin olduğu her halinden belliydi. Adam da ona dönerek sert bir ifadeyle birşeyler söyledikten sonra bize dönerek dedi ki;

“Beğim (benim) adım Anestis, aha bu da benim garım. Bağa (bana) gızıyo, gedip de misevürleri (misafirleri) ıraatsız etme diyo.”

Dedi ve oradaki komşulardan darbuka çalan Gıorgo’yu göstererek, peşine ekledi;

“Aha bu da beğim (benim) yeenim (yeğenim), Türküyeden (Türkiyeden) misevür geldi deyince gündümü dutamadım, sizinen tanışmak istedim. Gavalaya (Kavala’ya) son vapur saat yedide gediyo. Ben sizin geldiğüzü duyunca mahsus vapuru gaçurdum. Mecburen zabah yedideki vapura galduk (kaldık). Garım da bağa bunun için gızıyo, Gavaladan da arkadalşar arayıp nirde galdın diyolar.

Ben de gayri ihtiyari bir şekilde “Kavala’daki arkadaşlar ne için bekliyor, oyun filan mı oynuyorsunuz?” deyince, gülerek “yok yau ne oyunu ağşamları biz içiyok” diyerek cevap verdi.

Bir sandalye çekerek karşımıza oturdu. Gözlerinin içi gülüyordu. Başladı bize kendini anlatmaya.

Beğim anam Gavzalı (Havzalı), babam Sinopili (Sinoplu). İki de burada

doğmuşlar. Anam da babam da, hemi de biz de urumcayı çocuğken okula gedince öğrendük. Eevümüzde Türkçe konuşulur idi. Orda dedemlere urum tohumu derlermiş, burda da bize Türk tohumu diyorlar. Çocuğken mahallede bazen bu yüzden gavga ederüdük.

sağ elini göğsüne vurarak;

“aha buramda duruyo, garıma vasiyetim var ben ölünce beni Isdanbul’a elli kilometire biyere gömsünler diyom. Ben esgeriken gumandan geldi “içinizde Türkçe bilen var mı? diye sordu. Biz iki gişi el galdurduk. Bizi imtaaan ettiler. Öbür adam benden iki kelime daha fazla bildi deyin onu istanbuldaki gon-solosluğa gönderdiler, orda dört sene esgerlik yaptı. Bu, ömrümün sonuna gadar içimden çıkmayacak, aha buramda duruyo.”

dedi. Birkaç saniye duraklayıp bir noktaya baktıktan sonra devam etti:

Herşey orda. Beyefendilik orda, güzellik orda. Ben iki sefer Isdanbula gettim, Bir iki ay galdım. Lohantaya gediyon, garson önünü düğmeliyo, ‘buyurun ehendim’ diyo, başka biyere gidiyon gine aynı. Bizim bura öyle mi? lohantaya gediyon; garson, he, ne isdiyon, otur, tamam diyo. Kibarlık bilmiyolar. Biz bi sefer Edirne’ye gettük. Tur rehberi bizi bi meyhaneye götürdü. Masada yedi sekiz gişi varuduk. Gapıda da dört beş ayrı ekip çalgıcılar varıdı. Sırayla içeri giriyolar, masada bi şarkı çalıyolar ve bizim masaya hazırladığımız bahşişlerin içinden bi tane on Euro alıp çıkıyolarıdı. Heç biri iki tane almıyo, sadece bi tanesini alıyodu. Bu arada diğer arkadaşların da alışverişi bitmiş, bizim şoför hadi gedelim diye ısrar etti. Biz de şu bardaklarımız boşalsın, aha bu bahşişler de bitsin gedek dedük. Şoför gızıyodu emme bişey de diyemiyodu. O arada içeri giren çalgucu ekibine şoför, “aha bu paranın hepsini alın da gedek” dedi, onlar da yooo bizim hakkımız bi tane” dediler ve sadece on Euro alıp çıktılar. Hey yavrum heey, biz de olsa o parayı uvuçladuhları gibi gideller. Sen ne diyon her şey orda herşey.

Ben kucağımda bağlamayla karşısında oturuyo, söyledikleri karşısında şaşırmış da olsam gerek şivesi, gerek anlatım tarzı, gerekse sempatikliği nedeniyle kendisine hayranlıkla bakıyordum. Evdeki herkes de buraya odaklanmıştı. Ortamdakilere Yunan’ca bir şeyler söyledikten sonra, bana dönerek; benim irahmetlik abimin bi türküsü varıdı” dedi ama türkünün adını hatırlayamadı. Ben an itibarıyla aklıma gelen birşeyler çalmaya başladığımda darbukayla gelen komşu da bana eşlik etti. O dönem Mikis Theodorakis ve Zülfü Livaneli albümleri oralarda da pek popülermiş. O albümden birkaç eser çaldıktan sonra Anestis birdenbire, “hah hatırladım, abimin türküsü endim havuz başına” diyerek onu bilip bilmediğimi sordu. Ben çalmaya başlayınca gözlerindeki içtenlik ve mutluluğa bir de gözyaşları eklenmişti, duygulandığı her

halinden belli oluyordu. Türküyü birlikte söyledik. Türkü biter bitmez bana döndü ve gözleri ışıldayarak, “abim bunu senden güzel söylüyodu” diyerek bir kahkaha attı. Birlikte aklına gelen türküleri çaldık söyledik. O akşam oradaki herkes çok mutluydu ve gecenin nasıl bittiğini anlayamamıştık. Saat 03 civarında konuklar dağıldılar. Aklıma şu soru takılmıştı. Acaba ben Anestis’in yerinde olsaydım ne yapardım. Anestis gibi bedenimle ruhumun arasına sıkışıp kalır mıydım? Bu soru ömrümün sonuna kadar cevapsız kalacak bir soruydu. Ertesi gün kahvaltıdan sonra bizi Atina’dan getiren dostumuz Kostas Hacifotenos’u geri Atina’ya uğurladıktan sonra akşamki konuklardan birinin evine ziyarete gittik. Akşam dedesinin gitar çaldığından söz etmişti. Gittiğimiz ev kocaman bir zeytin bahçesinin içinde yine kocaman bir evdi. Zeytin hasadının yapıldığı günlere denk gelmiştik. Ben de yaklaşık bir iki saat zeytin toplanlara yardım ettim. Arada Wiki, bana gülerek “İrgatis Necdet” diye sesleniyordu. Meğer bizdeki “ırgat” onlarda “İrgatis” haline dönüşmüş. Birçok kelimenin arkasın i veya is eki koyarak kullanıyorlardı. Bunu öğrendiğimde bazı kelimelerin Türkçedeki halleri ile sadece bu eklerle orada kullanıldığını anlamış oldum.

O gün dede bize epeyce bir gitar çaldı ve oradan çok mutlu ayrıldık. Ertesi gün adanın diğer turistik yerlerini gezmeye başladık. Adadaki bir antik tiyatroya gittiğimizde, arkeolojik kazı yapan bir ekibe rast geldik. Takis ve Wiki ağır adımlarla epeyce bir gerimizden geliyorlardı. Mustafa ve ben kazı alanına doğru yöneldik. Yöneldik ama yaklaşık elli metre geriden genç bir arkadaş öfkeyle bize bağıyor ve hızlı adımlarla bize doğru geliyordu. Mustafa bu gencin hareketlerini dikkatle süzerek, “vallahi de billahi de bu Karadenizli, adamdaki tavıra bak ya hu aynı bizim oraların adamları gibi hırçın” dedi. Genç adam yanımıza ulaştığında diğer taraftan da Takis ve Wiki’de yanımıza ulaşmışlardı. Genç adam hala yüksek sesle konuşmaya devam ediyordu ki Takis araya girerek birşeyler söyledi. Ona bizim Türk olduğumuzu ya da Türkiye’den misafir geldiğimizi söylemiş olmalı ki, genç adamın ses tonu ve yüz ifadesi birden bire değişti ve yüzünde bir tebessüm belirdi. Meğer bu genç oradaki kazıyı idare eden arkeologmuş. Mustafa, Takis’e bu gencin kesinlikle mübadillerin torunlarından olduğuna, hatta dedelerinin de kesin Karadenizli olduğuna iddiaya girebilirim deyince, Takis arkeolog gence dönerek bir şeyler söyledi ve bize dönüp, “doğru dedeleri trabzonda, yani Trabzon’dan gelmiş” dedi. Mustafa da Giresunlu olması nedeniyle hemşeri olduğumuzu söyle diyerek nazire yaptı. Sonrasında yaklaşık yarım saat civarında devam eden sohbetin nerdeyse tamamen Trabzon üzerineydi.

Ertesi gün sabah feribotla Kavala’ya geçtik. Orada ziyaret etmek istediğimiz, yine barış şenliklerinden tanıdığımız Samsun mübadillerinden, Kosta ve Sava kardeşler vardı. Kosta’yı evinde ziyaret ettik. İyi derecede Türkçe konuşuyordu. Kardeşi Sava ise uzun yıllar İstanbul’da yaşamış ve Türkçeyi İstanbul ağzıyla akıcı bir şekilde konuşuyordu. Kavala’nın eski valisini de şenliklerden tanıyorduk. Geldiğimizi duyunca o da gelmişti. Koyu bir sohbet eşliğinde kahvelerimizi yudumladık, yaklaşık bir saat sonra Sava’nın restoranına gitmek üzere harekete geçtik. Sava, eski bir Osmanlı hamamından restorana dönüşmüş bir işyeri işletiyordu. Restorana giderken arabadan

bağlamayı da aldım. Az ilerdeki bir hediyelik eşya dükkânının önünden geçerken, dükkânın işletmecisi olduğunu düşündüğüm yaklaşık yetmiş beş yaşlarındaki oldukça bakımlı bir hanımefendi, “ooo saz, neree gidorsunuz” diye laf attı. Biz de Sava'nın yerine gittiğimizi söyleyince, “ben de geliyoom” diyerek tebessüm etti ama maalesef dükkânını bırakıp gelemedi.

Görsel 9. Giorgo Theoklītou-Necdet Kurt- Kostas Hacıfotenos.
Kavala-Thassos Adası-Kallıharı Köyü.

Birkaç dakika sonra restorandaki yerimizi almıştık. Hafif bir yemek faslından sonra sıra bağlama çalıp türkü söylemeye gelmişti. Fakat bizim dışımızda birkaç masa daha doluydu. Ben, Sava'ya müşteriler rahatsız olabilir dedğim de “yok yok onlarda severler, sen başla lütfen” dedi. Henüz başlamıştım ki karşı masada oturan iki bay iki bayan müşterilerden bir hanımefendi, kısık sesle telefonla konuşmaya başladı. Ama bir taraftan da bize bakıyordu. Bende de rahatsızlık verdiğim düşüncesi hâkim olmuştu ki, hanımefendi elinde telefonla ayağa kalkıp bana doğru yöneldi. Göz göze geldiğimizde yüzündeki ifadeden öfkeli olmadığı anlaşılıyordu. Telefon olan elini hafifçe aşağı doğru uzatarak tebessüm etti. Beni birilerine dinletmek istediğini o zaman anlamıştım. Göz temasıyla adeta benden izin istedi ve türkü bitene kadar telefonu bana yakın tutarak karşı tarafa dinletti. Türkü bitince masadakilerden özür dileyerek bir şeyler söyledi, ama telefonu hala açık tutuyordu.

Sava, söylediklerini tercüme ettiğinde ben de kendimi tutamadım gözlerim dolmuştu. Hanımefendinin masadaki eşi ve arkadaşlarıyla buraya sık sık geldiğini, ama bugün bağlamayı hayatında ilk defa canlı dinlediği için hayatındaki çok özel ve farklı bir gün olduğunu söyledi. Türkü söylemeye başladığımızda, ağabeyine de dinletmek için onu aradığını ve onun da telefonun diğer ucunda ağladığını söyledi. Hatta

ağabeyinin “Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık” türküsünü istediğini söyledi. Ben çok şaşırılmış olsam da birkaç gün önce Anestis’le tanıştığımızda benzer şeyleri yaşayınca durum bana çok da garip gelmemişti. Ben istek türküyü söylemeden önce, hanımefendinin son söyledikleri çok ilginçti. Kendilerinin Ermeni olduğunu ve mübadele sırasında tehirden kalan birçok Ermeni’nin de mübadillerle birlikte Yunanistan’a gönderildiğini, mübadelede gelen dedelerinin neredeyse hiç Yunanca öğrenmeden yaşadıklarını ve hayatının sonuna kadar “günün birinde memleketimize geri döneriz” umuduyla yaşadıklarını, anne ve babasının burada doğduklarını, ama onların da kendileri gibi Anadolu özlemiyle yaşadıklarını söyledi.

Oldukça duygusal anlar yaşanmıştı. Ben istek türküyü okurken telefonda abisine dinletiyor, bir taraftan da ağlıyordu. Türkü bitince bir eliyle gözlerini silerek öyle bir minnet ifadesiyle teşekkür etti ki; zaten sadece vücut dili bile o minnet duygularını ifade etmeye yeterliydi. Daha fazla rahatsızlık vermeyeyim diyerek tekrar teşekkür edip yerine geçti. Biz birkaç türkü daha söyledik ama oradaki herkes bu durumdan çok etkilenmişti. Çünkü neredeyse hepsi benzer kaderi paylaşan mübadillerin torunlarıydı. Türküler bitene kadar hanımefendi masada telefonunu açık tuttu. Birkaç dakika sonra yüzündeki hüznün, yerini mutluluğa bırakmıştı. Arada telefonu eline alıyor ve açık olduğunu anlamam için bana gösterip geri masaya bırakıyordu. O gün bizim için gerçekten de çok farklı bir deneyim olmuştu.

Aynı günün akşamı Kavala’ya yaklaşık 35 km uzaklıktaki, Didim’den mübadil edilenlerin kurduğu Crysoypoli yakınlarındaki Neo Gerondas köyüne gittik. Yine orada da tanıdıklarımız vardı. Zaten Takis neredeyse bütün köyü tanıyordu. Köyde yaşlıların birçoğu Türkçe biliyordu. Misafir olduğumuz insanlar çok sıcakkanlı ve konuksever insanlardı. İşin içinde bir de enstrüman olunca iletişim daha da kolaylaşıyordu. O kadar çok ortak türkü vardı ki artık şaşırıyordum. Kalenin bedenleri, Konyalı, İzmir’in Kavaklar vs. vs. sonuçta mübadele sırasında sadece insanlar taşınmamıştı ki, koskoca bir tarih ve kültür de bu insanlarla birlikte buralara gelmişti. Ama köklerinden ayrılan bir bitki nasıl yavaş yavaş kurumaya başlamışsa onlar da aynı durumdaydılar, fakat kurumak da istemiyorlardı. Anlaşılan insanlar yeni yerlerinde yeni yaşamlarını yaşarken veya kurarken eskiyle de kopmamışlardı. Bu nedenle gittiğimiz hemen her yerde insanlar bağlama etrafında kümelenebiliyorlardı.

Ev sahibimiz Manolis bağlama çalmamı rica etti ve iki torununun buzuki kursuna gittiğini söyledi. Torunlar da ilgiyle bağlamayı bekliyorlardı. Ben çalmaya başlayınca torunlardan bir tanesi bir yerlerden darbuka çıkardı ve eşlik etmeye başladı. Çocuklardaki mutluluk tarifsizdi. Tabi ki biz de çok mutluyduk. Yaklaşık yarım saat müzikten sonra epeyce bir muhabbet ettik. Konu dedelerinin yaşadığı Didim ve Anadolu’ya duyulan özlemde. Gece yarısına doğru izin isteyip buradan da çok güzel anılarla ayrıldık.

Bir başka anım ise 2016 Haziran ayında ailemle birlikte tatile gittiğimiz Midilli adasından. Adaya indikten hemen sonra bir araç kiralarak adanın daha önce görmediğimiz yerlerine doğru hareket ettik. Adanın diğer ucundaki Tetra kasabasında

bir otele yerleştik. Otelin girişinde eski sinema makineleri ile eski lambalı radyolar, film makaraları ve daha birçok eski obje sergileniyordu. Otelden çok bir müzeyi andırıyordu. Otelin sahipleri Ayvalık mübadillerinden 83 ve 85 yaşlarında iki kardeşti. Türkçeyi unutmuş olsalar da bizim anlayabileceğimiz kadar konuşuyorlardı. Zaten benim İngilizcem az olsa da çocuklarım iyi derecede İngilizce konuştuklarından, adada iletişim sorunu yaşamıyorduk. Ama öyle anlaşılıyordu ki otel sahibi olan amcalar, hafızalarını tazelemek adına bizimle ısrarla Türkçe konuşmak istiyorlardı. Oldukça samimiydiler. Mübadeleden sonraki yıllarda Midilli adasında doğmuş ve orada büyümüşlerdi. Bize heyecanla çocukluklarındaki anılarını anlattılar. Hafta pazarlarına Ayvalık'a gittiklerini, orada babalarının çok arkadaşları olduğunu ve onların da sıklıkla adaya geldiklerini ifade ettiler. Çocukluk dönemlerinde bu otelin sinema olduğunu ve çok yakındaki Molivos köyünde de bir sinemalarının olduğunu, içerideki film makinelerinin de o günlerden kalma hatıralar olduğunu söylediler.

Anlattıkları anılardan en ilginç olanı da adaya 1930 ve 40'lı yıllarda Türkiye'den sık sık konser ekiplerinin gelmesiydi. Bunlardan bir tanesinin afişlerini de anı olarak saklamışlardı. Bunu daha da ilginç kılan şey ise bu ekiplerin paranın yanı sıra, parası olmayanlardan yumurta, zeytin vs. gibi ürünleri para yerine kabul etmeleriydi. Bu duruma çok şaşırılmıştı ama o günkü durumları göz önüne getirdiğimde, durum biraz daha anlaşılır vaziyet alıyordu. O dönemde çok büyük yokluklar yaşanmıştı. Halk buna rağmen boğazından kısırak Anadolu'dan gelen sanatçılara ilgi gösteriyor ve belki de mübadeleyi canlı yaşayan insanlar birkaç saatliğine kendilerini Anadolu'da sayıyorlardı. Bu öykü beni çok derinden etkilemişti. Tabi ki buradaki ana etken sadece müziğin gücü değildi. Köklerinden kopmamak için gösterilen direncin de bir sonucuydu. Zaten bizim İzmir'den geldiğimizi öğrendikleri anda Türkçe konuşma isteği de aynı nedenle olmalıydı.

Görsel 10. 1930 ve 40'lu Yıllarda Midilli Adasına Turne Düzenleyen Ankara Konser Ekibi Afifi

Görsel 11.

Tetra'da Konakladığımız Otel

Görsel 12.

Tetra'da Konakladığımız Otelin Sahibi

Öyle sanıyorum ki, buraya kadar yazdıklarımızın benzerleri o coğrafyalarda halen yaşanıyor ve yaşanacaktır da. Kuşaktan kuşağa aktarılanlar sadece tarih, sanat, kültür vs. ile sınırlı olmayıp, hasret, acı, umut gibi somut olmayan hislerin de kuşaktan kuşağa aktarıldığını görmek mümkündür. Gerek Yunanistan içlerinde, gerek diğer adalarda tanık olduğumuz birçok olay bu durumu doğrular niteliktedir. Anestis örneğinde de gördüğümüz gibi çok sayıda insan bedenleri ve ruhları arasına sıkışmış

şekilde yaşıyorlar ve bunun da farkındalar.

Yukarıda söz ettiğimiz anıların bazılarına ilişkin kayıtların, kısa bölümlerinden oluşan videoya, aşağıdaki link ve kare kod ile ulaşabilirsiniz.

<https://youtu.be/kODHwtNoJII>